

פרשת שמות

פרשת גלות מצרים ורמיזותיה בעבודת ה'

גאולת הכלל והפרט כפי יכולת העמידה בנסינות

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו (שמות א, א). בפסוקים אלו רבו הדקדוקים. ראשית, למה הוצרך הכתוב לפרט את שמות כל השבטים. עוד יש לדקדק שפותח ב'בני ישראל' ומסיים 'את יעקב'. עוד יש להבין הלשון 'הבאים מצרימה' דהו"ל לכתוב 'אשר באו' ולמה אמר 'הבאים' לשון הווה.

ובמדרש (שמו"ר פ"א ה) איתא וז"ל ואלה שמות בני ישראל, על שם גאולת ישראל נזכרו כאן, ראובן, שנאמר ראה ראיתי את עני עמי, שמעון, ע"ש וישמע אלהים את נאקתם, לוי, ע"ש שנתחבר הקדוש ב"ה לצרתם מתוך הסנה, לקיים מה שנאמר עמו אנכי בצרה, יהודה, על שם שהודו להקב"ה, וכו' עיי"ש שהולך ומונה כל שמות השבטים ואיך בהם מרומזים סודות וסגולות הגאולה. וצריך להבין מה כוונת המדרש לרמז בזה דייקא כאן.

אלא הענין הוא שידוע ששמו של האדם מורה על פנימיותו (ע' גבורות ה' פכ"ד), וכן בכל דבר וענין השם מורה על פנימיותו ומהות הדבר. ומלמדנו המדרש שהכתוב מונה שמות השבטים לומר לך שכאשר ראובן יורד למצרים מרומז בזה 'ראה ראיתי', ששמו מורה על זה, זאת אומרת שהתורה מעידה שכבר מתחילת הגלות יש לראובן כח זה שהקב"ה רואה בצרתו, ותיכף בתחילת השעבוד יש לו אצלו את כח הגאולה. וכן שמו של שמעון מעיד על מהותו, שה' שומע נאקתו, וכן בכל שמות השבטים. אם כן מבואר שבשעת ירידת ישראל למצרים, שהיא ראשית הגלות, כבר אז טמון בקרבם כח הגאולה והם מסוגלים אליה בעצמיותם ופנימיותם.

ובעצם לא רק כאן, אלא בכל צרה שבא על האדם גילו לנו חז"ל שהשי"ת מקדים הרפואה למכה (מגילה יג:), אבל כאן יש עוד נקודה עמוקה, להיפך מההבנה הפשוטה לכאורה, לא שהקב"ה הקדים את הרפואה למכה, אלא שהאדם זוכה לכח הגאולה-הרפואה דייקא ע"י הגלות-המכה. דהיינו שכח הגאולה של ראובן גנוז כבר בנשמתו כמו שנתבאר, וכן כח הגאולה של שמעון וכו'. וכמה יזכה לכל אלו הגאולות והנפלאות, זה תלוי במעשיו בעת הגלות-המכה. וכמה שיתעלה ויעמוד בנסינותו מול הקושי והייסורים, ככה יזכה להוציא הכוחות של הגאולה הגנוזים בו מעולם, מן הכח אל הפועל, וכפי אשר הוציא מעצמו בגלות כן תהיה גאולתו.

ודבר זה מרומז בענין הסנה, דאיתא בחז"ל (ע' שמו"ר ב ה) שהסנה מרמז על כלל ישראל, בוער באש היינו אש הגלות, ובוער תרתי משמע - הן בגשמיות, אש הצרות העוברות על כלל ישראל הבוערות ושורפות ל"ע, הן ברוחניות בבעירת אש היצר הרע. ומשה רבינו רואה שבני ישראל מתחזקים בכל המצבים בכח גדול ואינם נופלים תחת עול הגלות אלא עומדים על משמרתם, ועל זה תמה 'מדוע לא יבער הסנה'. היאך בני ישראל יכולים להתחזק בגלות, באיזה כח הם עומדים בכל הצרות, מה סודו של הסנה שאיננו אוכל.

אכן יש עוד ענין המרומז בסנה הבוער באש, והוא זה לעומת זה לענין הקודם. הסנה אכן מרמז על בני"י אבל האש אינה רק אש הצרות בגשמיות וברוחניות, אלא היא מרמזת על אש התורה - 'והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש וגו' וירד ה' על הר סיני' (שם יט, יח-כ). השי"ת ירד מתוך האש הגדולה וגילה אלקותו בעולם באופן נורא, עד שמשה רבינו הרגיש שצריך להתרחק מן האש, אבל בני ישראל נמשכו אל האש הגדולה. ועל זה תמה משה רבינו 'מדוע לא יבער הסנה', איך בני"י לא מתבטלים לגמרי מהאש הגדולה הזו, איך יש להם בכלל שייכות עם האש הגדולה.

והתשובה לשתי השאלות היא דקושיא חדא מיתרצא בחברתה. דייקא על ידי שבני"י מתחזקים ומתאמצים לשמור לעשות את כל דברי התורה בכל מצב, ואינם בטלים אל מול אש הגלות, לא באש הגלות ברוחניות ולא באש

הגלות בגשמיות, אלא עומדים על משמרתם בכח גדול וביד חזקה מול כל הקשיים, דייקא מכח זה הם זוכים לקבל את קדושת אש התורה, והא בהא תליא, שכאשר יש את כח העמידה מול הצרות והנסיונות זוכים לכח קדושת התורה.

וענין זה מבואר בפרשת ואתחנן (דברים ד, לג-לד) 'השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי וגו' או הניסה אלקים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו' ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך', שמרומז בכתוב זה שני העניינים, מצד אחד מתמה האם נראה כדבר הזה, מעמד גילוי אלקות כמעמד הר סיני 'וַיִּחַי', שיישאר בחיותם לאחר שרואים את הקולות והאש הגדולה ולא נתבטלו ממציותם לגמרי. ועוד מתמה האם כבר היה לעולמים עם שהיה שקוע 'גוי מקרב גוי' שיצא ונתקרב לאלקיו. ואומר הרבי מאיזביצא זי"ע (עי' בית יעקב פר' יתרו ד"ה בחודש השלישי) דסיפא מתרין לרישא, על ידי שהשי"ת לקח לו גוי מקרב גוי, ובני"ה התחזקו ונשמרו בגלות מצרים בתכלית השלמות ולא נשרפו מאש הגלות, עי"ז היו יכולים אחר כך לזכות לאש התורה במעמד סיני.

קדושת איש יהודי

והנה יש להתבונן על איזה יהודים בא הסנה לרמוז. הסנה אינו מצמיח פירות לאכילה, הוא צמח קוצים שדוקר וחותך, אין בו טעם וריח ולא תועלת כלל. ובגמרא (סוכה לג:) איתא שהצפצפה פסולה למצות ערבה, והיא מין צמח שיש לה פגימות ואינה חלקה כמו הערבה. ומבואר בחידושי הרי"ם הטעם שפסולה, שתכלית הארבעה מינים היא שכולם יתקרבו אל האתרוג, דהיינו שכולם יתקרבו אל הצדיק. אך כאשר נמצאת שם צפצפה שדוקרת קצת אי אפשר להתקרב אל הצדיק, על כן אינה כשרה למצות ערבה. הערבה אמנם אין לה טעם וריח, אבל לכל הפחות אינה דוקרת. והנה הסנה גרוע מהצפצפה, שהוא קוץ ודרדר ממש, ואם הערבה מסמלת את היהודי שאין בו טעם וריח, והצפצפה גרועה הימנה, אפשר לחשוב איזה יהודי הוא הסנה הדוקר. ועל זה הסנה ראה משה רבינו ש'איננו אוכל', שאף היהודים הנמוכים ממדרגת ערבה ואפילו מצפצפה, פחותים שבישראל ממש, קוצים בכרם ה', אף הם מחזיקים את עצמם בגלות, 'והסנה איננו אוכל', עדיין יש בהם תקוה.

וכמו שאיתא מהחסידי יעב"ץ זי"ע (שהיה בדור מגורשי ספרד. ע' בספרו אור החיים פרק ה) שהעיד שראה בשעת השמד, שהיו יהודים חלשים ורחוקים מאוד משמירת התורה ואעפ"כ הם מסרו נפשם על קדושת השם, הם ראו את האש הגדולה של הגלות, הייסורים הנוראים של האינקוויזיציה הרשעה, שם שרפו יהודים כעולה על מוקדה, ואעפ"כ היהודים הפשוטים עמדו ביהדותם ולא רצו להשתמד ח"ו. וכן מביא הבעל התניא זי"ע (ליקו"א פי"ח) שאפילו קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על קדושת השם.

ועל זה תמה משה רבינו 'מדוע לא יבער הסנה', איך יתכן כזאת, מהיכן הכוחות האלו אצל היהודים החלשים והרחוקים משמירת התורה והמצוות, וכדברי הבעל התניא, 'קל שבקלים' שביהודים שהוא בבחינת קוצים ודרדרים ממש, איך יש בכוחם לעמוד מול האש הגדולה בגלות ולהישאר נאמנים להשי"ת. על זה השיב לו השי"ת 'של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא'. וצריך להבין מה הכוונה בזה. וכן בהמשך הכתוב, שאמר לו השי"ת 'ויאמר אנכי אלקי אביך אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב', מה הכוונה והשייכות בזה.

וביאור הענין הוא, שהשי"ת אמר למשה רבינו, 'ויאמר אנכי אלקי אביך אלקי אברהם וגו'', על תמיהתך איך הסנה איננו אוכל באש הגדולה, התשובה היא שכל יהודי הוא בן לאברהם יצחק ויעקב האבות הקדושים, והם הנחילו נשמה קדושה עם כוחות עצומים של מסירות נפש למען שמו באהבה, והשרישו קדושה זו בלב כל אחד מישראל. ואם תשאל למה אין מרגישים תמיד קדושה זו, התשובה לכך היא מפני הנעליים המפסיקות בין האדם לקדושה, יש גוף עכור ושאר דברים גשמיים המכסים את הקדושה מהאדם. ידוע תדע שכמו שאתה עומד במקום קדוש ואינך מרגיש מפני הנעל המפסקת, כמו כן היהודים שבכל הדורות, אף אלו החלשים הנרמזים בבחינת

קוצי הסנה, בתוך תוכם מושרש וקיים 'אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב', אלא שיש הסתר ויש חוצץ ולכן אין רואים זאת.

ואחר שמתבוננים בפנימיותם של בני ישראל כבר מתורצת הקושיא 'מדוע לא יבער הסנה', שמחמת קדושה זו שיש בכל אחד מישראל, יש את הכח והיכולת לכל אחד למסור נפשו על קדושת השם, לכן לא יבער הסנה. על ידי כח הקדושה הזה אינם נשרפים מכובד הצרות בכל הגלות, שהכח המושרש בעומק פנימיותם יוצא ומתגלה בעת שעומדים בפני ניסיון, וכמבואר בספה"ק (ע' תניא פי"ט).

בזה יבואר מאמר הכתוב 'הבאים מצרימה' בלשון הווה דייקא, שלא תחשוב שענין זה של גלות מצרים היה רק לפני אלפי שנים ותו לא, אלא זה שייך עכשיו אצלנו. כל מה שעובר על כל אחד מאיתנו בכל יום ויום הוא גלות מצרים, וכדאיתא בספה"ק (ריקאנטי פרשת מקץ) שמצרים הוא לשון מיצר, דהיינו גבול ודחק. כשלאדם יש נסיונות וצרות הוא נכנס למצרים, ולפעמים כשמגיע לידי ניסיון האדם חושב שאין בכוחו לעמוד בזה, אין לו את הכוחות להיאבק ולהתגבר. אדם עלול לחשוב שהוא כל כך חלש מול הניסיון שהגיע אליו, שלאף אחד אין תאוות כאלו ונסיונות כאלו, ולכן נדמה לו שאין ביכולתו להתגבר ולנצח.

על זה אומר הכתוב 'ראובן שמעון לוי ויהודה וגו'. תדע לך, שכמו ששם בעת שירדו למצרים ירד עמם תיכף מתחילה כח הגאולה, וכמו שנתבאר לעיל שמרומז בשמות הי"ב שבטי י"ה עניני הגאולה, כמו כן כאשר אתה עובר ניסיונות יש לך מן השמים את הכוחות לעמוד מולם ולהתגבר עליהם. קיבלת מן השמים את הכח לזה, וזהו 'הבאים מצרימה' לשון הווה.

ולא זו אף זו, אלא כפי מה שתעמוד בניסיון וכפי האופן שתתנהג במיצר זה ותתגבר, כך תזכה לעומת זה אחר כך לאור הגאולה. ואין הכוונה רק לאור הגאולה בעת ביאת המשיח, בוודאי שגם אז תזכה לזה, אלא כמו שבמצרים אמר השי"ת למשה רבינו (שמות ג, יב) 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה', כמו כן אצל כל יחיד ויחיד, כל אחד כשיש לו ניסיון והוא נתון במיצר ומתגבר ומתחזק לעמוד בו, זוכה על ידי זה לבחינת 'תעבדון את האלקים על ההר הזה', שבזכות ההתגברות זוכה שנפתח לפניו שערי טהרה וזוכה לעבוד את ה' ביתר שאת ויתר עז.

אמנם יש חילוק גדול ביננו לבינם. אז במצרים ראו כולם בגלוי ובמוחש את המדרגות וההתגלות, ואחר שיצאו ממצרים עמדו לפני הר סיני, 'וירד ה' על הר סיני', ואילו היום שיש הסתר פנים אין רואים את זה בגלוי כל כך. אבל האמת היא שזה ממש כך כמו בימים ההם בזמן הזה, ואם מתבוננים היטב רואים בחוש שכאשר מתגברים על הניסיונות זוכים לסייעתא דשמיא, הן בכך שזוכים לטעום עריבות בלימוד התורה, הן בכך שזוכים לטעום נעימות וקרבת אלקים בעת התפילה, וכן בין אדם לחברו מרגישים רצון לעזור ולסייע לאחרים. אלו מדרגות שלא כל אחד זוכה להם, יש כאלו שמרגישים יותר נעימות בעבודת השי"ת ויש שאינם מרגישים, ובמה זה תלוי – אלא כשעמלים ומתייגעים ומתגברים אף כשנמצאים במיצר, אף כשקשה מתוך עומק הניסיונות, אף ש'הסנה בוער באש', אבל הוא 'איננו אוכל', עי"ז זוכים ל'תעבדון את האלקים על ההר הזה'. וכך זה להתגבר ולעמוד על נפשו אף בזמנים קשים, גנוז בנשמתו בירושה מאבותינו 'אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב', וכמו שהיה לבנ"י במצרים כח זה, כן עתה יש לו כח זה בפנימיותו. רק שלפעמים יש 'נעליים', היינו מסך המבדיל ושאר מפריעים, והמה מסתירים את הכח האלקי, אך על האדם לידע בכל מצב שיש לו בתוכו את הכח הזה וחלילה לו מלהתייאש.

ראשית לכל מלחמת היצר, חכמה

כפי שהזכרנו, כתוב כאן גם השם 'ישראל' וגם השם 'יעקב'. מתחילה מכנה הכתוב 'בני ישראל', שהוא מדרגה גדולה, אותיות 'לי ראש', לשון שררה, כמו 'כי שרית' (בראשית לב, כט), ואח"כ מזכיר שם 'יעקב' שהוא מדרגה קטנה יותר. וצריך להבין למה שינה הכתוב. אך העניין הוא שיעקב הוא מלשון 'יעקבני זה פעמים' (שם כז, לו), השם הזה מורה על חכמתו של יעקב (תרגום ויעקבני- וחכמני), לכן הזכיר כאן גם את השם יעקב, ללמדנו

שכאשר יורדים למצרים וצריכים להילחם במלחמת היצר, צריך לעשות זאת עם הרבה חכמה ופקחות, 'בתחבולות תעשה לך מלחמה'. אם הולכים למלחמת היצר בלא חכמה עלולים ח"ו להפסיד.

והנה אצל יוסף הצדיק כתוב (שם לט, יא) 'ויבא הביתה לעשות מלאכתו', אונקלוס מתרגם שבא לבדוק בפנקסי החשבונות. ובפשטות הכוונה שבא לבדוק ספרי החשבונות ועניני הממון, אך איתא מהרבי רצ"ה מזידיטשוב זי"ע שיוסף בא לעשות חשבון הנפש לעצמו, אולם זו היתה עצת היצר, כי ע"י חשבון הנפש נשבר לבו בקרבו ונכנס לעצבות וכמעט שנכשל בעבירה, שע"י העצבות הכניס בו היצה"ר מחשבות שהוא ממילא מלא בעבירות וכבר אין לו תקנה. אלו דבריו הנוראים של העטרת צבי.

היוצא לנו מזה, שהאדם צריך להיות חכם ומבין בעצמו, שפעמים הרבה בא היצה"ר אל האדם ומכניס בו מחשבות של חשבון הנפש, האם אני לומד כראוי, האם אני מתפלל כמו שצריך, האם כל מעשי על פי התורה ורצון השי"ת, ועי"ז הוא מוכיח לאדם שממילא אינו שווה כלום. והתכלית שהיצה"ר רוצה בזה הוא להכניס את האדם בעצבות ובמרה שחורה, הוא רוצה לשבור לב האדם ועי"ז יוכל אחר כך לעשות בו ככל העולה על רוחו.

כנגד זה צריך שינהג האדם במידת 'יעקב', לקיים 'ויעקבני' ולהתנהג בחכמה גדולה כנגד היצר הרוצה להפילו ברשת העצבות ובשפלות רוח. יחשוב האדם היטב מי הוא זה ואיזהו אשר מבקש ממני עתה לעשות חשבון הנפש, מי זה שחוקר עתה האם הנני מתפלל ולומד כראוי, האם זה מגיע מהיצר הטוב או מהיצר הרע, הלא פעמים הרבה זהו אך ורק עצת היצר. זהו התנאי קודם למעשה לפני שיורדים למצרים וקודם שמתעסקים עם היצה"ר.

תיקון שובבי"ם

עומדים אנו בימי השובבי"ם, אשר כידוע הם זמני תשובה, ואיתא בספה"ק על ענין התעניות והסיגופים בימים אלו לתיקון המעשים. איני חושד בכולם אך אולי יש כאלו שעולה בדעתם מחשבה להתענות כתיקוני התשובה, אולי יש החושבים לעצמם שע"ז יוכלו להתעלות בסולם העולה בית ה'. אך אם נתבונן בזה נראה שלכאורה אין זה בא מעצת היצר הטוב, שהרי התענית תגרום לרפיון בלימוד התורה, וכאשר אין אוכלים כראוי באים ג"כ לידי עצבות, ומחמת חולשת העצבים באים לידי כעס ורוגז ח"ו, ולא זו התכלית הנרצה.

אולם יש עצה איך אפשר להתענות בימי השובבי"ם בלא שיגרום לעצבות וכד', וע"פ עצה זו אפשר להתענות מתחילת ימי השובבי"ם עד סופם ממש, ובפרט בהאי שתא שהם ימי שובבי"ם ת"ת, וכידוע מספה"ק שבשנה מעוברת הוא עיקר התיקון של ימים אלו במדרגה גדולה מאוד. והעצה היא מה שאיתא מהרבי רבי אלימלך מליזענסק זי"ע שכל הלומד שני דפים גמרא רש"י ותוספות עם פי' הרא"ש בלי הפסק הרי זה נחשב כתענית משבת לשבת.

איננו צריכים ליותר מכך, אם הרבי רבי אלימלך אמר כן, כך הוא המציאות. להרבה אנשים אכן יותר קל להתענות משבת לשבת מאשר ללמוד שני דפים גמרא עם פי' הרא"ש, אך אתם שלמדתם את פרק ראשון וכן את שיעורי העיון, ואי"ה תקיים בקרוב חזרה על כל הנלמד עם פי' הרא"ש לרגל ימי השובבי"ם, על כן יש בידכם לקיים זאת.

על כן טוב מאוד שכל בחור יקח זמן לעצמו לקיים עצה זו, אם בבוקר לפני התפילה ואם בשב"ק או במוצש"ק, וכיון שמדובר בגמרא שלמדנו כבר היטב אין צריך לזה זמן רב כל כך. מי שיש לו שכל יעשה זאת, זהו מה שכתוב כאן 'יעקב' מלשון 'ויעקבני', שמי שמתנהג בתבונה ובהשכל יכול להרויח הרבה מאוד. מי שיעשה באופן הזה לא יבוא לידי שום עצבות, ואדרבה יהא מלא שמחה מכח הלימוד בציפות. ומי שמתענה בפועל הרי נאמר על זה (תענית יא.) 'כל היושב בתענית נקרא חוטא', אך הלומד שני דפי גמרא בודאי שאינו נקרא חוטא, ועי"ז יעלה בידו להיות נחשב כתענית בלא שיהא רעב ויבוא לידי עצבות וכעס ח"ו, לכן מוטב מאוד לנהוג כן.

צא מעצמך והתבונן על הברוך

בהמשך הפרשה נאמר שמושה רבינו בא לפני פרעה לומר לו שיוציא את בני ישראל ממצרים, ופרעה קצף עליו ואמר (שמות ה, יז) 'נרפים אתם נרפים', אינכם רוצים לעבוד, על כן ציווה פרעה לאנשיו 'לא תאספון לתת תבן לעם ללבון הלבנים וגו' הם ילכו וקוששו להם תבן'. וצריך להבין הרי פרעה ביקש להכביד עליהם את עול השעבוד כדי שיצטרכו לעבוד יותר קשה, כמו שנאמר 'תכבד העבודה על האנשים', ואז לא יחשבו לצאת ממצרים, ואם כן היה יכול להמשיך לתת להם תבן ולגזור שיעשו לבנים בסכום כפול ממה שעשו עד עתה, ועל ידי כך יצטרכו לעבוד יותר קשה וגם לו יהיו יותר לבנים ויותר בניינים. ומה רצה פרעה בזה שיצטרכו דייקא לקושש לבדם את התבן.

וביאור הענין הוא, כשפרעה ראה שבני ישראל מבקשים לצאת ממצרים הבין מזה שני דברים, ראשית שהם עצלנים 'נרפים', ועוד ראה פרעה שבני עדיין חזקים ולא נשבר רוחם בקרבם לגמרי מעול השעבוד, עדיין יש להם את העוז והחוצפה לבוא ולבקש לצאת ממצרים, ולומר בפה מלא 'נלכה ונזבחה', אנו רוצים לצאת לזבוח לה' אלקינו, לחוג במדבר. על כן חיפש פרעה תחבולות לשבור את רוחם של בני ישראל לגמרי, וככה יוכל לעקרם מן השורש. פרעה הבין שכל זמן ששורה אחדות בין בני ישראל לא יוכל להם, ולא יעלה בידו לשבור את רוחם האיתנה, ואדרבה, 'איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק', וממילא גם אם יצווה עליהם לעשות סכום כפול של לבנים לא ירוויח מכך כלום לצורך עצתו הרעה לשבר את רוחם, כיון שהם יעבדו ביחד יותר קשה ויסייעו ויחזקו איש את רעהו להשלים הלבנים.

לכן חשב עצה כזו, לצוות עליהם לחפש בעצמם קש ללבון הלבנים, ואז כל אחד ינסה למצוא יותר קש למלא חסרונו, וירוך ממקום למקום בכל ארץ מצרים למצוא את הקש קודם שיקדמנו חברו, וכפי שכתוב (שם יב) 'ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש לתבן', ותהיה ביניהם מריבה ותחרות למי שייך כל קש שיימצא. וכך ע"י שתהיה ביניהם מצה ומריבה על עסקי קש ותבן, יוכל להפריד ביניהם ולשבור את רוחם לגמרי. כי אם כל אחד יהיה עסוק רק בעצמו וחושב רק על טובתו הפרטית אין לך פירוד גדול מזה, ושוב כבר לא יבקשו להקריב קרבנות ולחוג לה' אלקיהם, כי יישבר כל המוראל שלהם, ולא יצטרך יותר לחשוש שירצו לצאת ממצרים.

רבי מאיר'ל פרעמישלאנער זי"ע אמר פעם: למה כאשר הסוס שותה ממי הנהר הוא מבטש ברגליו בתוך הנהר – מפני שהסוס כשהוא מתכופף ורוצה לשתות ממי הנהר מבחין בבבואתו וסבור שיש לפניו עוד סוס שרוצה לשתות, וחושש שהסוס שכנגדו יגמור לו את כל המים, על כן הוא בוטש ברגליו במים, כדי לסלק את הסוס השני וכל המים יישארו רק עבורו. וממה הסוס חושש, הרי הנהר גדול מאוד ויש די והותר לסוסים הרבה לשתות. אלא שסוס הוא סוס ואין בו דעת כלל.

צריך כל אחד להתבונן בזה, שהרי הוא אדם ולא סוס. כלפי מה דברינו אמורים – לפני כמה ימים הייתי כאן בשעה שחילקו אוכל, והיה מחזה נורא לראות איך שעמדו וחטפו. ולבד מעצם הדבר שאין ראוי לתפוש ולדחוק, דמאי חזית שמגיע לך יותר מחברך, מלבד זאת הרי כל אחד יכול להמתין בסבלנות וכשיגיע תורו יוכל ליקח, אם לא עכשיו אזי בעוד כמה רגעים. ובפרט שאין מובנת כל הבהלה והדחוק לחטוף, והראיה שנשאר מן הלפתן הרבה אחר שלקחו כולם.

כל אחד צריך להתבונן ולפקח על מעשיו. אנו רואים מכאן את מה שרצה פרעה להשיג על ידי גזירת חיפוש הקש והתבן, שע"ז נכנס באדם מידות רעות, לחשוב רק על עצמו ולדחוק את חברו. תחת זאת יעמוד כל אחד וימתין בסבלנות עד שיגיע תורו ואז יקבל את המוכן והמגיע לו. לימוד זה אנו צריכים ליקח מעצת פרעה על בני".

רמזי שמותיו של משה רבינו

בענין קריאת שמו של משה רבינו, איתא במדרש (ילקו"ש שמות רמז קסו) שהרבה שמות היו לו למשה, ומכולם השם שנשאר ונקבע הוא 'משה', ורבו הפירושים מדוע נקבע דייקא שם זה. אחד מהם הוא, שהתורה מעידה על

משה רבינו שהיה 'עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב, ג), והנה הר"ת משמו של 'מש"ה' הם שלושת הדברים שלא השיג מעצמו עד שהראה לו הקב"ה, מ'נורה, ש'קל, דהיינו מחצית השקל, ה'חודש הזה לכם. נמצא ששמו של משה מעיד על פנימיותו ומהותו, 'משה' הוא דווקא הדברים שלא הבין ולא השיג מעצמו. את כל התורה כולה ידע וקיבל, ורק שלושת הדברים האלו שלא השיג מעצמו, דייקא הם מרומזים בשמו. עניין זה בא ללמדנו שמשה רבינו התבונן בעצמו שמהותו הוא 'משה', כלומר אני כשלעצמי איני מבין כלום עד שהקב"ה מראה לי, זהו משה רבינו. משה רבינו אדון הנביאים שקיבל תורה מסיני, הפנימיות שלו הוא דווקא הדברים שלא הבין מעצמו.

ויש בשמו של משה עוד עניין, שהרי שם זה ניתן לו על ידי בת פרעה על שם 'כי מן המים משיתהו' (שמות ב, י), ומבאר המהר"ל (ע' גבורות ה' פי"ח) הכוונה בזה, שה'מים' מרמזים על מיני התענוגים ומורה על גשמיות, ו'מן המים משיתהו' הכוונה שמה היה משוי ומוצא לגמרי מכל מיני תאוות ותענוגים מכול וכול, לא היה לו שום שייכות לכל התאוות והיה מחוץ להם, על כן נקרא 'משה'.

ואיתא עוד טעם בזה, שהרי בתיה בת פרעה עשתה כאן ענין של מסירות נפש, שהרי הלכה נגד גזרת אביה, שגזר 'כל הבן הילוד היאורה תשליכהו' (שם א, כב) והיא ראתה ביאור ילד עברי, ככתוב (שם ב, ו) 'ותראהו וגו' ותאמר מילדי העברים זה', ואעפ"כ הצילה אותו מן היאור, זה מסירות נפש ממש. ומפני ששם זה נקרא על מעשה של מסירות נפש לכן נקבע שם זה למשה רבינו, כי זה נעשה לפנימיותו של משה רבינו, שהרי השם של כל דבר הוא פנימיותו כנ"ל, והפנימיות של משה רבינו הוא מסירות נפש, שהיה לרעיא מהימנא ומסר נפשו על צאן עדתו כידוע.

והנה כתוב על בתיה (שם ה) 'ותשלח את אמתה', שהושיטה את ידה ונתארכה עד שהגיעה אל התיבה שבה היה משה (סוטה יב:). וידועה התמיהה מדוע הושיטה בתיה את ידה למרחק גדול כזה, ולמה חשבה שתוכל להגיע לתיבה. ויש מתרצים שבא ללמדנו שאף כשאדם נמצא במצב שנראה לו שלא יוכל להשיג את מה שצריך, אעפ"כ יעשה מצדו כל מה שבכוחו והשי"ת יגמור בעדו. כאשר עושים יש סיעתא דשמיא להצליח, וכפי שהיה למעשה אצל בת פרעה, שאחר שהתאמצה לעשות מה שביכולתה אכן הצליחה להגיע עד לתיבה, וכמו שאמרו חז"ל (מגילה ו:): 'יגעת ומצאת תאמין', כאשר האדם מתייגע ומתאמץ ועושה מה שבידו לעשות עוזר השי"ת, אין שייך אחרת, אם האדם מנסה לעשות כל מה שבכוחו אזי לבסוף יצליח.

על כן י"ל שנקבע שמו של משה על שם שבתיה משתה אותו מן היאור, להורות לנו שרק ע"י מסירות נפשה של בת פרעה להתאמץ בכל כוחה להגיע אל התיבה, רק על ידי זה ניצול משה מן היאור. אלמלא העקשנות שלה לעשות במסירות נפשה עד גבולות יכולתה בפשטות לא היה משה רבינו ניצול, וע"י מידה זו זכתה להציל את משה.

לכן נקבע שמו של משה על שם ענין זה, ומכל שמותיו נבחר דייקא שם זה, להיות לנו לזיכרון חשיבות המסירות-נפש וההתאמצות לעשות כל דבר ביגיעה. ואיתא 'אתפשטותיה דמשה בכל דרא' (תיקו"ז קיב.), בכל דור יש משה רבינו, וכפי שאיתא בגמרא (שבת קא:): 'משה שפיר קאמרת'. ואיתא ביושר דברי אמת (קונטרס ראשון, יא) שבכל אדם יש בחינת משה רבינו, וכאשר יהודי עושה דבר טוב יש בזה ניצוץ מכוחו של משה רבינו שנתעורר ועוזר בעדו לעשות הדבר הטוב. הבחינה של 'אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב' שאמר השי"ת במראה הסנה מתעוררת ומסייעת בעדו.

לכל אחד ואחד יש את הכח הזה, להתייגע ולהתאמץ אף כשנראה לו שאי אפשר לעשות. לכל אחד יש את הכוחות להתגבר על אש היצר הרע ועל אש הגלות. ועל ידי שנוציא את הכחות האלו אל הפועל נזכה לאש הגדולה, אש התורה שנתן לנו השי"ת. והעצה לזכות לזה היא ללמוד ולעסוק בתורה, להיות מונח ושקוע כל כולו בתורה, ולקיים דברי הרבי רבי אלימלך זי"ע ללמוד שני דפים גמרא עם רא"ש.